

بررسی الگوی مشارکتی شورایاری‌ها در محلات شهر تهران

○ دکتر غلامرضا کاظمیان
دکتر در برنامه ریزی شهری
و عضو هیات علمی دانشگاه علامه طباطبایی
○ رضا شادمان فر
کارشناس ارشد مدیریت شهری

جلب مشارکت شهروندان در مدیریت شهری در حال انجام است. تشکیل انجمن‌های محله در ۳۷۱ محله شهر تهران الگوی جدیدی را از مشارکت شهروندان در مدیریت شهری پیش روی قرار داده است. با توجه به ضرورت مدیریت غیر متمرکز در شهر تهران خیلی دور از ذهن نیست که شورایاری‌ها در آینده نزدیک، از اجزای غیر قابل انکار در مدیریت شهری شهر تهران خواهند بود. بنابراین بررسی علمی این نهاد اجتماعی و نقشی که در بهبود عملکرد مدیریت شهری شهر تهران دارد به عنوان یک الگوی عملی مشارکت در مدیریت شهری و دستیابی به توسعه پایدار از ضرورت ویژه ای برخوردار است. هدف اصلی این مقاله؛ توسعه شناخت موجود در زمینه انجمن‌های شورایاری محلات شهر تهران است. در این جا سعی شده است با استفاده از پیمایش میدانی تصویری کلی از وضعیت شورایاران شهر تهران که بخشی از فعالیت شهرداری تهران به تعامل با آنها معطوف شده است، بدست بدهد.

مقدمه

مدیریت شهری عبارت است از یک سازمان گسترده، متشکل از عناصر و اجزاء رسمی و غیررسمی موثر و ذریبط در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی و کالبدی حیات شهری که اداره، کنترل و هدایت توسعه همه جانبه و پایدار شهر را عهده‌دار است. اما اکثر صاحب‌نظران امور شهری به این نتیجه رسیده‌اند که چنین مدیریتی بدون همکاری و مشارکت ذی‌نفعان اصلی امور شهر (مردم)، موفقیت چندانی در اداره شهرها ندارند. در طول نیم قرن گذشته بحث مشارکت از موارد بسیار مهمی بود که برای تمامی حوزه‌های مطالعاتی علوم اجتماعی جذابیت ویژه‌ای داشته است. در این بین دانش مدیریت شهری با هدف دستیابی به توسعه همه جانبه و پایدار در شهر نیازمند بالابردن مشارکت شهروندان در این امر است، با در نظر گرفتن سیاست محله محوری و نگاه جزئی نگر مدیریت شهری شهر تهران می‌بینیم که تجربه جدیدی از

مطالعه در این مقوله را آغاز کرده‌اند.

انجمن معتمدین محلات (شورایاری)

انجمن شورایاری، انجمنی غیر دولتی، غیر متمرکز، غیر سیاسی، داوطلبانه و مشارکتی و از نظر اقتصادی خودگردان است که در اجرای بند ۶ و ۷ قانون (تشکیلات، وظایف و انتخاباتات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران) توسط شورای اسلامی شهر تهران تاسیس شده‌است. تصویب طرح تشکیل انجمن‌های شورایاری شورای اسلامی شهر تهران در سی و پنجمین جلسه شورای اسلامی شهر تهران از مستندات قانونی تشکیل شورایاری‌ها بوده است. بر اساس این طرح در هر محله از شهر تهران ۱۰ نفر به عنوان شورایاریار از سوی مردم همان محله انتخاب شده و بر اساس قوانین و آیین‌نامه‌های مصوب کمیسیون شورایاری‌ها در شورای شهر تهران به تعامل و همکاری با مدیریت شهری شهر تهران می‌پردازد.

روش تحقیق

تحقیق حاضر از نظر روش از نوع توصیفی و از نظر نوع در قلمرو تحقیقات کاربردی قرار می‌گیرد و برای جمع‌آوری داده‌ها از ابزار پرسشنامه استفاده شده است. قبل از جمع‌آوری داده‌ها باید نمونه‌گیری صورت می‌گرفت و قبل از آن باید حجم نمونه مشخص می‌شد، بنابراین با توجه به اینکه در این تحقیق با دو جامعه آماری مواجه هستیم (شهروندان و شورایاریاران) می‌توان یکی از آنها از نوع محدود و دیگری را نامحدود طلوسی کرد. بنابراین از دو رابطه مجزا برای محاسبه حجم نمونه استفاده شد و در نتیجه برای جامعه شهروندان ۳۸۵ نفر و برای جامعه شورایاریاران ۳۰۰ نفر حجم نمونه در سطح خطا $\alpha = 0.05$ مشخص شد. برای شکل دادن به فرآیند نمونه‌گیری در این تحقیق، به دلیل پرهیز از هرگونه گزینش بر اساس داوری شخصی پژوهنده از روش نمونه‌گیری تصادفی استفاده شده است.

برای نمونه‌گیری از شهروندان در شهر با ساختاری مختلط روبه‌رو هستیم و بر همین اساس برای سهولت در امر نمونه‌گیری از روش نمونه‌گیری مختلط یا خوشه‌ای استفاده شد؛ یعنی بر اساس موقعیت جغرافیایی شهر به پنج پهنه شمال، جنوب، شرق، غرب و مرکز تقسیم شد (مطابق تقسیم بندی کمیسیون شورایاری‌ها در شورای شهر تهران) و سپس از این پهنه‌ها مناطقی، مطابق تقسیم‌بندی مناطق شهرداری تهران به‌طور تصادفی و به روش قرعه‌کشی برگزیده شدند. در سطح این مناطق به شکل کاملاً تصادفی از ساکنان خواسته شد که به پاسخگویی به پرسشنامه بپردازند. به این ترتیب پرسشنامه شهروندان توزیع و جمع‌آوری شد. سپس با در اختیار داشتن لیست شورایاریاران مناطق منتخب به‌طور تصادفی به تعداد نمونه محاسبه شده، پرسشنامه توزیع و جمع‌آوری شد.

مروری بر مفاهیم اصلی:

در این قسمت به‌طور کلی و به اختصار به تعاریفی از مفاهیم اصلی اشاره می‌شود.

شهروند

شهروندی مجموعه‌ای از حقوق و وظایف فارغ از ویژگی‌های طبقاتی، نژادی، قومی، مذهبی، اقتصادی و سیاسی است.

منزلت و پایگاه شهروندی را قوانین اساسی و مدنی هر کشور و دولتی تعیین می‌کند.

در اکثر تعاریف شهروندی بیشتر جنبه‌های حقوقی شهروندی مورد تأکید قرار گرفته است. با این همه تجربه شهروندی تنها به پایگاه حقوق فرد بستگی ندارد، بلکه شهروندان دارای مجموعه گسترده‌ای از حقوق مدنی، سیاسی و اجتماعی و فرهنگی هستند.

معنی و مفهوم مشارکت

واژه مشارکت^۱ از حیث لغوی به معنی با همدیگر عمل کردن، به عهده گرفتن، سهمی از چیزی بردن و عمل متقابل اجتماعی در یک گروه است. در مورد معنای اصطلاحی آن نیز نظرات مختلفی وجود دارد که در مجموع می‌توان جوهره‌ی اصلی آن را درگیری، فعالیت و تأثیرپذیری دانست. با پذیرش این معنی برخی صاحب نظران، تعریف زیر را برای مشارکت ارائه کرده‌اند:

مشارکت درگیری ذهنی و عاطفی اشخاص در موقعیت‌های گروهی است که آنها را برمی‌انگیزد تا برای دستیابی به هدف‌های گروهی یکدیگر را یاری دهند و در مسوولیت کار شریک شوند. (طوسی، ۱۳۷۰: ۵۴).

پیشینه مفهوم مشارکت

از اواخر دهه ۵۰ میلادی و به دنبال شکست برنامه‌های توسعه مبتنی بر دیدگاه نوسازی، مفهوم مشارکت و توسعه مشارکتی در ادبیات توسعه مطرح شد. موفقیت نیافتن این برنامه‌ها در رسیدن به اهداف خود، این باور را تقویت کرد که فقدان مشارکت‌های مردمی در طراحی، اجرا و ارزیابی برنامه‌ها، موجب ناکامی آنها شده است. از این رو در واکنش به این امر، مفهوم مشارکت مورد توجه برنامه‌ریزان قرار گرفت و فرآیندهای تقویت کننده مشارکت مردم، به عنوان زمینه اصلی توسعه مطرح شد. در طول نیم قرن گذشته بحث مشارکت از موارد بسیار مهمی بود که برای تمامی حوزه‌های مطالعاتی علوم اجتماعی جذابیت ویژه‌ای داشته است و در دهه‌های شصت و هفتاد میلادی در آمریکا و اروپا بیش از هزاران تحقیق بنیادی و کاربردی در این حوزه انجام گرفته است. در جامعه ایران نیز مطالعه‌هایی در مورد مشارکت از چند دهه گذشته آغاز شده، ولی به‌طور جدی از دهه‌های شصت و هفتاد خورشیدی محققان امر،

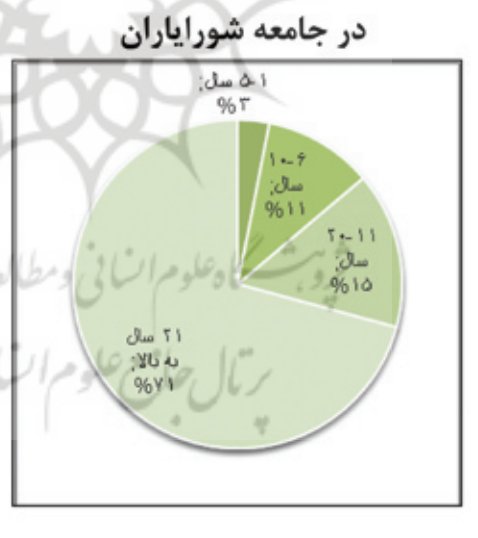
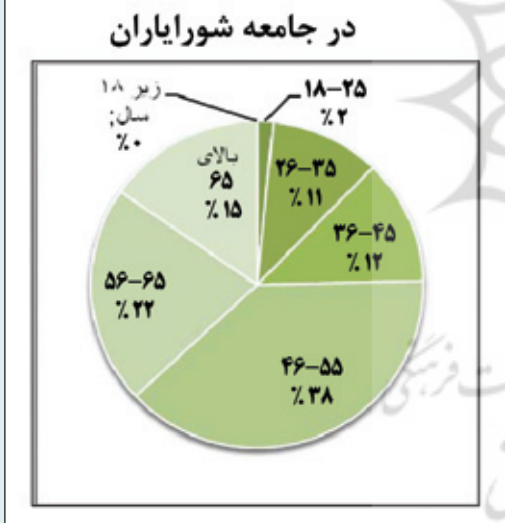
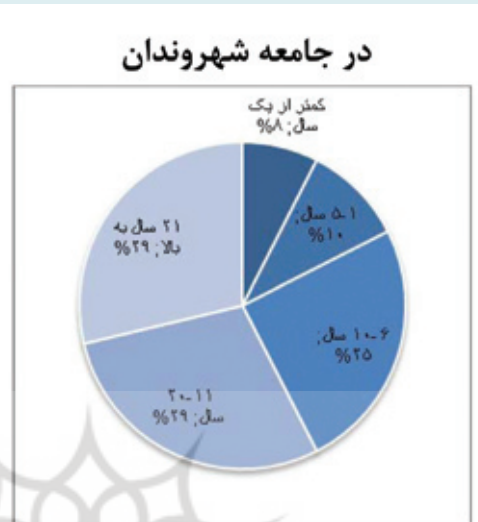
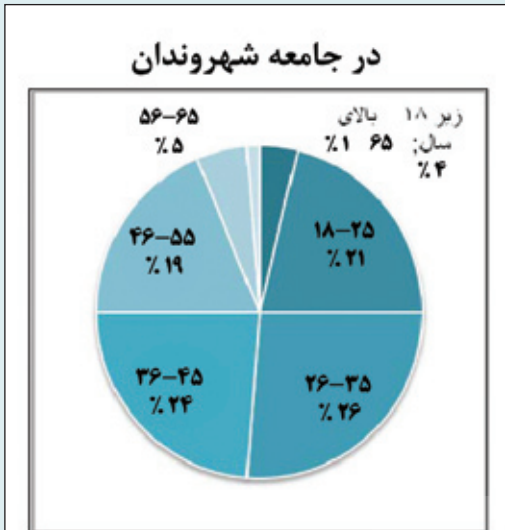

مقایسه سن افراد دو جامعه

یافته‌های تحقیق

پس از تحلیل محتوای داده‌های جمع آوری شده، یافته‌ها به طوری که در ادامه می‌آیند، به دست آمد.

بررسی سابقه سکونت در محله در دو جامعه

نمودار نشان می‌دهد که میانگین سنی در جامعه شوراییاران شهر تهران بیشتر از میانگین سنی شهروندان است. این نکته موید این است که افراد مسن‌تر بیشتر از افراد جوان به عنوان معتمد محلی از سوی مردم انتخاب شده‌اند.

اما باید به این نکته اشاره کرد که از آنجا که فعالیت در شوراییاری محله نیازمند داشتن وقت برای فعالیت در امور محوله است می‌بینیم که افراد بازنشسته بیشتر برای فعالیت در این سمت داوطلب شده‌اند.

آمارها نشان می‌دهند که شوراییاران شهر تهران در این دوره نسبتاً از سابقه سکونت بیشتری از سایر شهروندان برخوردارند و یا می‌توان گفت که افراد با سابقه بیشتر در محله علاقه بیشتری به مشارکت با مدیریت شهری نشان داده‌اند و همچنین مورد اقبال هم محلی‌های خود قرار گرفته و منتخب آنها شده‌اند.

سازمانی و مهارت‌های اصلی در پی‌گیری امور در دستگاه‌ها را بیاموزند.

بررسی سوابق مشارکتی

در دو جامعه شورایاران و شهروندان

در بخشی از این تحقیق از پاسخگویان در هر دو جامعه، در مورد سوابق مشارکت اجتماعی که تاکنون داشته‌اند پرسیده شده است. نمودار شماره ۱ نتایج حاصل را بیان می‌دارد.

پس از بررسی سوابق مشارکتی پاسخگویان در دو جامعه که نتایج آن در نمودار شماره ۱ آمده است می‌توان این تحلیل را بیان کرد:

- در مقایسه شورایاران و شهروندان می‌توان به این نکته اشاره کرد که شورایاران بیشتر از سوابق مشارکتی بیشتری برخوردارند. این می‌تواند مویذ این نکته باشد که داشتن سابقه در مشارکت یکی از عوامل موثر در مشارکت‌های بعدی خواهد بود.

- حضور شهروندان در سمت شورایار محله باعث شده تا فرد بیش از سایرین به پیگیری امور محله بپردازد.

- میزان شرکت شورایاران در جلسات مشترک با مدیریت شهری و مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها مویذ این نکته است که؛ سازوکار مشارکت شهروندان در مدیریت شهر و محله خود از طریق الگوی شورایاری در حال شکل‌گیری و نهادینه شدن است.

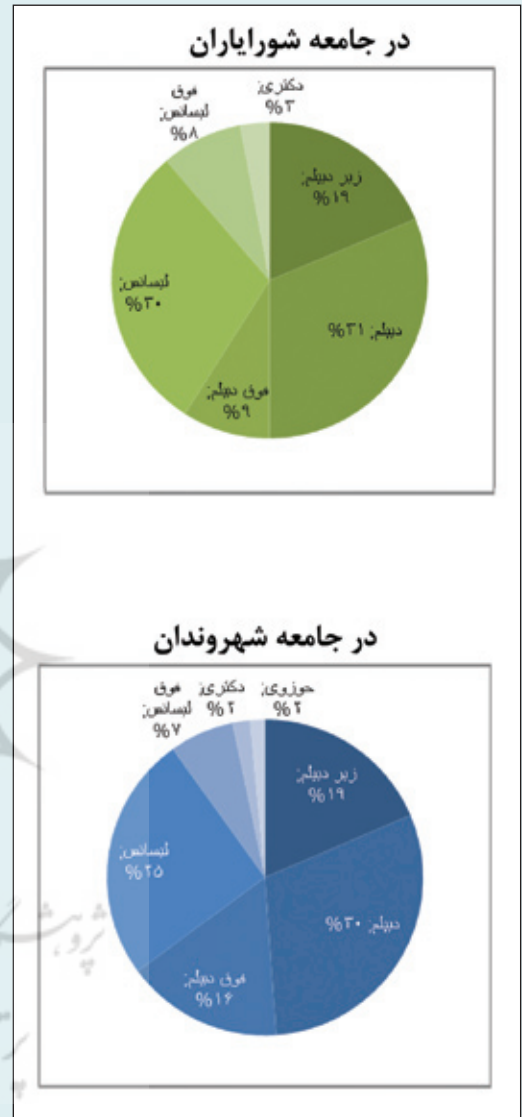
- با توجه به این که یکی از ابعاد مشارکت؛ مشارکت ذهنی و عاطفی است. افزایش شرکت شورایاران در تصمیم‌گیری‌های محلی، ارائه طرح و پیشنهاد و تعدد تماس‌ها با ۱۳۷ و ۱۸۸۸ نشانه مویذ بودن این الگو در جلب مشارکت نمایندگان شهروندان است.

- شرکت شورایاری‌ها را در طرح‌های جهادی شهرداری تهران مویذ تقویت یکی دیگر از ابعاد مشارکت شهروندان یعنی مشارکت عملی و اجرایی است. این موضوع را به عنوان یکی از موفقیت‌های این الگو مشارکتی می‌توان نام برد. از طرفی نمودار فوق نشان می‌دهد که:

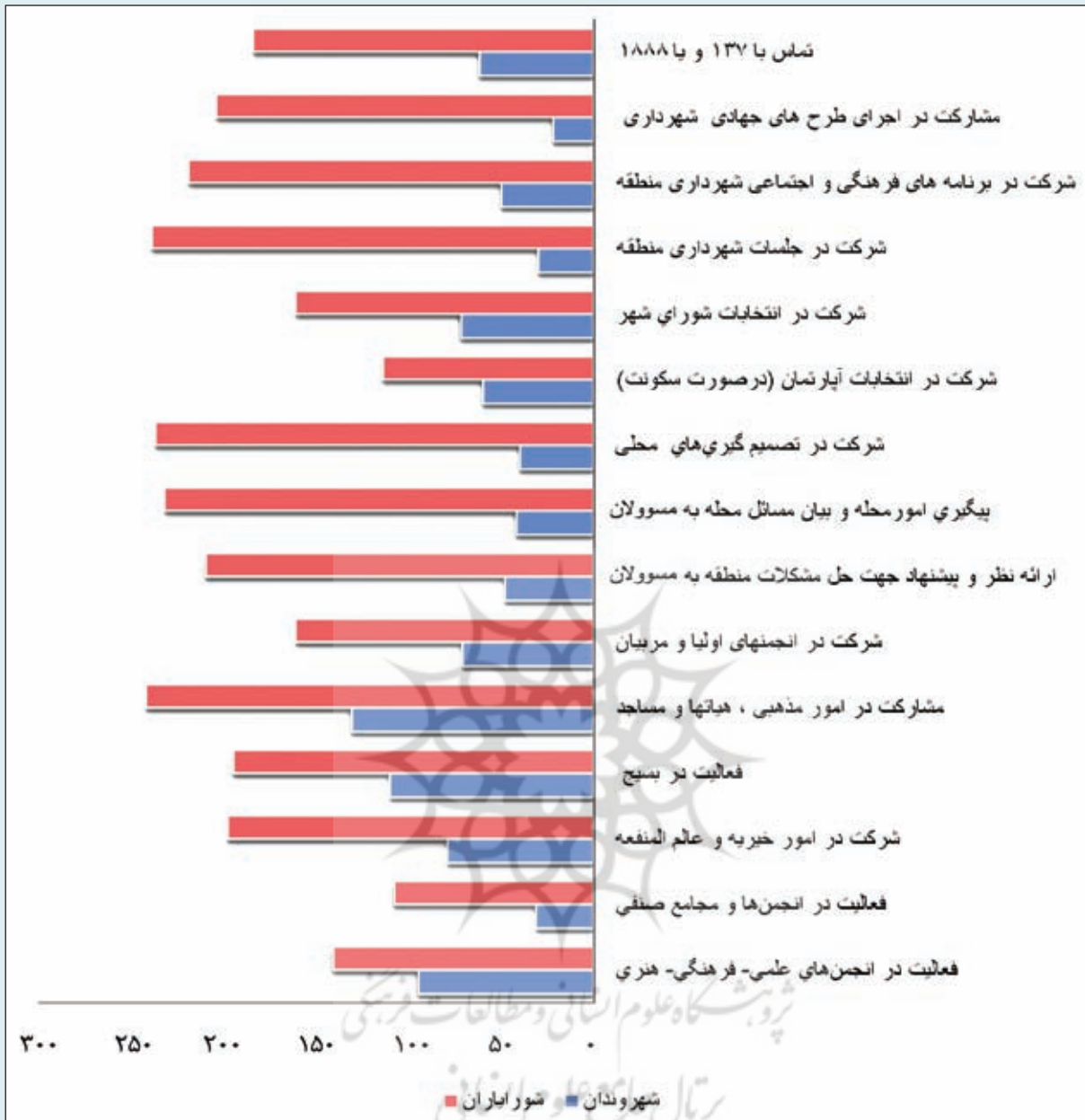
- اغلب شورایاران محلات از طیف شهروندانی هستند که در امور مذهبی، هیات و مساجد فعال بوده‌اند و این موضوع از تمایز فراوانی این

مقایسه میزان تحصیلات در دو جامعه

تفاوت‌چندانی بین شورایاران و شهروندان هر پهنه از شهر تهران از نظر سطح تحصیلات وجود ندارد و این

می‌تواند نشان دهنده برگزیدن شورایاران از جامعه شهروندان هم منطقه خود باشد. اما وجود افراد با سطح تحصیلات پایین و عدم برخوردارگی از تخصص و مدرک دانشگاهی به عنوان معتمد مردم محله که می‌تواند باعث کاستی‌هایی در تعاملات شورایاری‌ها با ارکان مدیریت شهری شود. بنابراین نیاز است که آگاهی‌های لازم بعد از انتخاب شورایاران به آنها داده‌شود تا آنها روش و اصول مربوطه در تعاملات

نمودار شماره ۱ - بررسی سوابق مشارکتی در دو جامعه شورایان و شهروندان

خلاصه و نتیجه گیری

شورایاری ها مدت دو سال است که در شهر تهران به طور رسمی به میدان تعامل با مدیریت شهری شهر تهران قدم نهاده اند و با حمایت هایی که از طرف شورای شهر تهران و مدیریت ارشد شهرداری تهران از شورایاری ها می شود و همچنین به ضرورت رویکرد تمرکز زدایی و سیاست های برنامه ریزی از

سابقه مشارکتی از سایر سوابق مشارکتی در جامعه شورایاران مشهود است.

• بیشترین سابقه مشارکتی بعد از فعالیتهای مذهبی در جامعه شهروندان مربوط به فعالیت های فرهنگی و هنری و شرکت در برنامه های بسیج است

پانوشتها

این مقاله برگرفته از بخشی از پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته مدیریت شهری است که در سال ۱۳۷۵ در دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات انجام شده است.

1- Participation

فهرست منابع:

- ۱- رفیع پور، فرامرز (۱۳۶۹)، روش مشاهده در علوم اجتماعی، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی
- ۲- ساروخانی، باقر (۱۳۷۳)، روشهای تحقیق در علوم اجتماعی، تهران، مؤسسه تحقیقات فرهنگی
- ۳- صفری، مهدی، حق شناس کاشانی، فریده، آمار و احتمال در مدیریت و اقتصاد، آوای نور، تهران
- ۴- طوسی، محمدعلی (۱۳۷۳) پدیده مدیریت شهری، تدبیر، سال پنجم، شماره ۴۸ آذرماه
- ۵- علوی تبار، علیرضا (۱۳۷۹)، بررسی الگوی مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها (تجارب جهانی و ایران) انتشارات سازمان شهرداریهای کشور، تهران، چاپ اول
- ۶- علوی تبار، علیرضا ، (۱۳۸۰) «الگوی مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها، یافته‌های تجربی و راهبردها» تهران، مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهری.
- ۷- کاظمیان، غلامرضا (۱۳۸۱)، امکان سنجی واگذاری وظایف جدید به شهرداری‌ها، انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور
- ۸- کسالایی، افشین، (۱۳۷۹) جایگاه و نقش مدیریت مشارکتی در مدیریت شهری شهرهای جدید (شهر جدید پردیس، پایان نامه کارشناسی ارشد) - دانشگاه شیراز، دانشکده تحصیلات تکمیلی
- ۹- کلمن، جیمز (۱۳۷۷)، بنیادهای تغذیه اجتماعی، ترجمه منوچهر صبوری، نشر نی، چاپ اول تهران
- ۱۰- نقدی، اسدالله (۱۳۸۲)، «انسان و شهر، درآمدی بر جامعه‌شناسی شهر» انتشارات فن آوران

11- Fagence, Michael (1977) Citizen participation in planning, Pergamon Press, First Edition London
<http://urbanmanagement.blogfa.com/cat11.aspx>
 13- www.odpm.gov.uk/stellent/groups/odpm_planning/documents/pdf
 14- <http://www.tehransama.ir/default.aspx?home>
 15- www.tehran.ir
<http://sociologyofiran.com/index.php>

پایین به بالا برای دستیابی به توسعه پایدار شهری دور از ذهن نیست که این نهاد نوپا در آینده به جزئی غیر قابل انکار در مدیریت شهری شهر تهران تبدیل شود. در این مقاله به توصیفی از ویژگی‌های شورایی‌های شهر تهران و مقایسه آنها با شهروندان پرداخته شد و نتایج زیر را در بر داشته است:

- شورایی‌ها بیشتر از افراد با سابقه در سکونت در محله و مورد وثوق مردم محله تشکیل شده‌اند.
- شوراییاران منتخب مردم دارای تحصیلات عالی نیستند ولی متناسب با مردم محله خود از نظر سطح تحصیلات انتخاب شده‌اند.
- سوابق مشارکتی شوراییاران از سایر شهروندان در محله به‌طور قابل توجهی بیشتر است.
- شوراییاران غالباً از افراد مسن محله انتخاب شده‌اند و جوانان کمتر در این مورد مشارکت دارند.
- اغلب شوراییاران دارای سابقه طولانی مشارکت در امور مذهبی، مساجد و هیات هستند
- حضور شهروندان در سمت شوراییاران محله باعث شده تا افراد بیش از سایرین به پیگیری امور محله بپردازند.
- میزان شرکت شوراییاران در جلسات مشترک با مدیریت شهری و مشارکت در تصمیم‌گیریها موید این نکته است که؛ مشارکت شهروندان در مدیریت شهر و محله خود در حال شکل‌گیری است.
- با توجه به نقشی که شوراییاران در پیگیری و حل مشکلات محله دارند و همچنین نقش مهمی که شهرداری تهران بر عهده آنها قرارداده است؛ پایین بودن سطح تحصیلات و کمبود تخصص در جامعه شوراییاران می‌تواند باعث کاستی‌هایی در تعاملات شوراییاران با مدیریت شهری شود. بنابراین نیاز است که آگاهی‌های لازم بعد از انتخاب شوراییاران به آنها داده شود تا آنها روش و اصول مربوطه در تعاملات سازمانی و مهارت‌های اصلی در پیگیری امور در دستگاه‌ها را بیاموزند.

